

УДК 327.7+323.116:338.1

Микола ДОРОШКО, д-р іст. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0003-0173-9416
e-mail: doroshko7@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Анна ПЛІС, магістрантка
e-mail: annaplis3@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ГЕОПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА ПІВДЕННОМУ КАВКАЗІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

В с т у п . Повномасштабна агресія Росії проти України змінила геополітичні реалії в усьому світі, включно з Південним Кавказом. Регіональна стабільність зазнала змін, а країни світу шукають альтернативи постачальникам енергоносіїв, зокрема і таких, як Азербайджан. Туреччина збільшує свою регіональну роль як протизваги Росії. Росія втрачає колишній вплив на держави регіону, що відкриває можливості для країн Південного Кавказу до пошуку нових партнерів.

М е т о д и. У роботі використано такі методи дослідження, як аналітичний, історичний, статистичний та узагальнювальний. Автори також враховували принцип об'єктивізму, узятий за основу під час виконання аналізу.

Р е з у л ь т а т и. Агресивна політика Росії призвела до значних змін як у системі міжнародних відносин, так і в системі регіональної стабільності Європи та Азії, а також викликала докорінні зміни внутрішніх процесів у країнах Південного Кавказу. Вірменія взяла проактивний курс на докорінну трансформацію пріоритетів своєї зовнішньої політики в бік зменшення своєї історичної, економічної, військово-технічної залежності від Росії. Азербайджан почали розглядати як аналог російського енергетичного сектору. Він отримав сприятливі умови для збільшення рівня свого ВВП до історичного максимуму. Грузія, на протизвагу діяльності сильної проросійської еліти, отримала статус кандидата на членство в ЄС, що, у підсумку, може докорінно змінити попередній геополітичний ландшафт на пострадянському просторі.

В и с н о в к и. Російська агресія проти України змінила геополітичні реалії. Росія, яка раніше була ключовим постачальником енергоносіїв для Центральної Європи, втратила колишній вплив, який поступово почав переймати Азербайджан. Каспійський регіон стає стратегічним для ЄС. Унаслідок російської агресії проти України Туреччина посилює роль регіонального лідера і країни – транзитера енергоресурсів. Зміна геополітичного ландшафту на Південному Кавказі надала поштовх до розв'язання "замороженого" Нагірно-Карабаського конфлікту. Країни – члени ЄС активно підтримують зміни в зовнішньополітичній орієнтації Вірменії, що може призвести до остаточної втрати Росією геополітичного лідерства в регіоні Південного Кавказу.

К л ю ч о в і с л о в а : Південний Кавказ, Вірменія, Азербайджан, Нагірний Карабах, Російська Федерація, Турецька Республіка, Європейський Союз, геополітика, енергетика, інфраструктура, конкуренція.

Вступ

Південний Кавказ протягом століть був геополітичною аренною боротьби за вплив та гарячою регіональною точкою, оскільки він розташований на перетині різних цивілізацій, культур, релігій та інтересів. Регіон став свідком численних війн, конфліктів, міграцій і вторгнень різних гравців, таких як Римська імперія, Візантія, Персія, Османська імперія, Росія та Радянський Союз. Подальша конкуренція містила релігійні, етнічні та імперіалістичні увертюри, що перетворило регіон на геостратегічну арену боротьби між різними зовнішньополітичними акторами.

Метою дослідження є комплексний аналіз впливу російсько-української війни на геополітичну ситуацію в регіоні Південного Кавказу.

Методи

У статті використано різні методи для глибокого аналізу вірменсько-азербайджанського конфлікту в Нагірному Карабасі та його впливу на геополітичне середовище Південного Кавказу. Аналітичний метод застосовували для ретельного розгляду причин зацікавленості глобальних і провідних акторів міжнародних відносин (США, КНР, РФ, ЄС, Великої Британії, Туреччини, Казахстану) в поглибленні співпраці з державами Південного Кавказу. Історичний метод використовували для глибокого осмислення корінних причин вірменсько-азербайджанського конфлікту в Нагірному Карабасі та вивчення його етапів у минулому, щоб чітко окреслити його еволюцію та вплив на зміну геополітичного середовища у регіоні Південного Кавказу. Статистичний метод застосовано для моніторингу та подання чітких даних щодо енергетичного сектору Азербайджану. Цей

метод дав змогу отримати об'єктивні та конкретні показники стану розвитку економіки країни, зокрема і в енергетичній сфері. Ця статистична інформація була використана для детального опису сучасного стану азербайджанської економіки та розгляду перспектив заміни російських енергоносіїв.

Результати

Південний Кавказ розташований між Чорним і Каспійським морями й охоплює Грузію, Азербайджан і Вірменію. Кавказькі гори, де сходяться Європа і Азія, є регіоном, у якому перетинаються Схід із Заходом, Північ з Півднем, де історично пролягали важливі транспортні та логістичні шляхи, що з'єднували континенти. Протягом ХХ ст. Радянський Союз закритий Південний Кавказ для зовнішніх гравців і впливу, створивши так званий форпост – одну з прикордонних зон між СРСР і Західним альянсом – Туреччиною. У регіоні панувала сильна напруга, оскільки жодна зі сторін не могла зробити військового чи стратегічного кроку без ризику для свого екзистенційного становища. Так тривало до грудня 1991 р., коли три колишні республіки проголосили свою незалежність, що дало змогу звільнитися з прямого контролю колишнього васала. Однак Північний Кавказ залишається частиною Російської Федерації, і відтоді виникли різні територіальні суперечки, що дають змогу Росії здійснювати свій вплив на регіон. У сучасних міжнародних відносинах епохи історичного панування призвели до конкуренції за вплив між Росією, Туреччиною та Іраном, що саме й стало причиною послідовних територіальних, націоналістичних, етнічних і частково релігійних суперечок по всьому регіону. Це пов'язано з тим, що регіон насичений багатими природ-

© Дорошко Микола, Пліс Анна, 2023

ними ресурсами та розташований на перетині важливих транзитних шляхів. Особливо на початку XXI ст., окрім Російської Федерації, цей регіон почав цікавити і Туреччину, Іран, Китай, США та ЄС.

Однак 1991 рік не став моментом регіональної стабілізації, адже стратегія Москви щодо поділу територій охоплювала суміш місцевих, племенних та етнічних груп та ідентичностей у кожній країні, що стало першопричиною нестабільності після розпаду СРСР між Вірменією та Азербайджаном, а також на теренах Грузії. Азербайджанці належать до тюркського етносу, більшість з яких – мусульмани-шиїти. Більшість вірмен і грузинів є православними християнами. Тому не дивно, що в межах міжнародно визнаних кордонів держав виникали сепаратистські рухи, які докорінно змінювали безпекову та геополітичну ситуацію в регіоні.

Нагірно-Карабаська автономна область розташована в межах Азербайджану, і більшу частину її населення – близько 120 тис. осіб – становили етнічні вірмени. На протигагу цьому, Нахічеванська автономна республіка, що входить до складу Азербайджану, але розташована між Вірменією й Іраном, населена переважно азербайджанцями. З першої нагірно-карабаської війни режим відносного спокою тривав до 2020 р., коли Азербайджан під час 44-денної війни відновив контроль над окупованими районами, що становили 20 % його території. Війна закінчилася нав'язаною Росією угодою про припинення вогню 9 листопада 2020 р., що дало змогу Москві розгорнути 2 тис. російських миротворців у регіоні, закріпивши свій вплив у ролі так званого "миротворця", незважаючи на те, що конфлікт усе ж залишався неврегульованим.

Однак саме другий карабаський конфлікт став точкою відліку російського всеосяжного імперського впливу, адже політика невтручання змусила Вірменію, яка історично була одним із найвірніших сателітів Кремля, переглянути свою залежність від Москви. Туреччина повернула собі втрачену роль основного військового союзника для Азербайджана, замінивши Росію як провідного постачальника зброї, а обраний після Оксамитової революції 2018 р. новий прем'єр-міністр Вірменії – обрав політику нейтралізації відносин з Російською Федерацією, надаючи перевагу демократичним цінностям і налагодженню відносин із Заходом. Саме широкомасштабна агресія Росії проти України, що розпочалась 24 лютого 2022 р., кардинально змінила геополітичний ландшафт у регіоні, оскільки реакція Росії щодо суверенної політики колишніх союзних республік виявилась досить обурливою. Для держав Південного Кавказу такі кроки стали серйозним сигналом для питання безпеки та територіальної цілісності їхніх держав. Єреван усвідомив, що статус-кво більше не є дієздатним, і це фактично стало точкою перелому для Вірменії в диверсифікації та пошуку нових партнерів, як-от Індія, ЄС, та навіть Іран. Баку ж й надалі намагається балансувати між Росією та Туреччиною, однак геоекономічні наслідки російської агресії також вплинули на сприйняття Росії як стратегічного партнера, що призвело до дедалі більшої переорієнтації в її зовнішньому векторі.

Головна мета Росії в регіоні полягала в тому, щоб позиціонувати себе як домінуючого військового гравця в галузі безпеки, економіки, енергетики і не допустити проникнення західних держав, таких як США і ЄС, до її кордонів. З розгортанням двох російських миротворчих сил у Карабасі Росія мала війська у всіх трьох країнах Південного Кавказу до подій 19–20 вересня 2023 р. Військова присутність в Єревані – 102-га військова база в Гюмрі

та 3624-та авіабаза "Еребуни" – пояснюється Росією як захист кордонів Вірменії з Туреччиною та Іраном, що зумовлює потужну присутність у секторі безпеки на Південному Кавказі та значну втрату суверенітету Вірменії.

Однак війна в Україні стала каталізатором мирних переговорів між Вірменією та Азербайджаном, адже уряд Єревану почав більше схилитись до політики примирення з Азербайджаном та навіть Туреччиною, розуміючи, що на союзницю підтримку від Росії проти озброєного турецькою й ізраїльською зброєю Азербайджану не слід покладатися. Як для вірменської еліти, так і для ширшого населення, події в Нагірному Карабасі, які вони розглядають як етнічні чистки, зруйнували ідею Росії як гаранта безпеки: ідею, що була спільною ідеологією принаймні з початку XIX ст., навіть ставши частиною вірменської національної ідентичності.

Окрім території Нагірного Карабаху, предметом суперечок є й Лачинський коридор, що проходить через Лачинський район Азербайджану, який з'єднує Верхній Карабах із Вірменією на заході, та Нагірним Карабахом на сході. Цей коридор пролягає через район Лачин, який контролювала Вірменія до війни 2020 р., як єдина дорога, що забезпечувала доступ населення Нагірного Карабаху до товарів і послуг першої необхідності, включно з гуманітарною допомогою, чим і користувався Азербайджан в періоди блокади коридору. Безсумнівно, така напруженість, що зумовлювала не лише безпекову напругу в регіоні, а й погіршення гуманітарної ситуації, не могла не призводити до періодичної ескалації між сторонами. Змінився й підхід сторін до врегулювання конфлікту, і найкраще таку зміну ілюструє саме Вірменія, яка, спостерігаючи за міжнародною реакцією Заходу на російську агресію – вирішила мирно погодитись на умови Азербайджану, під час так званої "антитерористичної операції" в Нагірному Карабасі, про проведення якої оголосило Міністерство оборони Азербайджану 19 вересня 2023 р. (Oil and gas figures..., б. д.). Одноденна війна дійсно змінила геополітичний ландшафт у регіоні. Можливо, контрінтуїтивно втрата Нагірного Карабаху переконала Єреван у тому, що розв'язання конфлікту з Азербайджаном і Туреччиною є більш актуальним, ніж будь-коли. Така мирна риторика стикається з деякою внутрішньою опозицією, але більшість вірменської еліти вважає, що це єдиний варіант. Будь-яка інша позиція просто призведе до нової ескалації та ще однієї поразки вірменської сторони.

Одноденна військова кампанія Азербайджану проведена слідом за багатомісячною блокадою Лачинського коридору, мала приголомшливий успіх. Оскільки прем'єр-міністр Вірменії і так званий союзник Вірменії – Росія відмовилися заступитися з самопроголошену Нагірно-Карабаську республіку (НКР, Арцах) її президент Самвел Шахраманян оголосив про ліквідацію республіки та погодився на умови Азербайджану: виведення миротворчих підрозділів і військовослужбовців збройних сил Вірменії, розформування збройних формувань Нагірно-Карабаської Республіки і юридичне припинення існування держави з 1 січня 2024 р. Попри очікування, втрата Нагірного Карабаху не призвела до падіння уряду Нікола Пашиняна. Натомість це посилює антимосковський опір Вірменії і допомогло сформувати консенсус стосовно того, що продовження альянсу з Росією неможливе. Розпад НКР спричинив масову еміграцію етнічних вірмен, що суттєво змінює геополітичний ландшафт у регіоні Південного Кавказу.

Загалом простір для маневру зовнішніх акторів збільшився. Існує усвідомлення зміни регіонального балан-

су сил між Росією і Туреччиною, між регіональними державами і зовнішніми силами. Туреччина вже суттєво зміцнила свої позиції в регіоні і стала викликом російському домінуванню. Загалом Туреччина дуже вміло балансує й між Росією та Україною. Намагаючись стати посередником, Р. Т. Ердоган припустив, що його ключова роль у переговорах щодо "зернової угоди" в липні 2022 р. призведе до його геополітичного успіху. Однак рішення В. Путіна скасувати цю угоду в липні 2023 р. було сприйнято в Анкарі як інструмент для переговорів, і лише на зустрічі в Сочі 4 вересня стало зрозуміло, що Росія не піде на поступки. Через два тижні Азербайджан завдав останнього удару по Нагірному Карабаху, що, фактично, підсилило роль Туреччини на арені геополітичної боротьби за вплив на Південному Кавказі, адже варто згадати й про турецько-вірменське зближення.

Сторони в кулуарах формату 3+3 в Тегерані за участю Ірану та Туреччини 23 жовтня провели зустріч міністрів закордонних справ Туреччини та Вірменії, що дозволяє сподіватись на те, що посткарабаський період стане початком нормалізації турецько-вірменських відносин. Це стане особистою перемогою президента Турецької Республіки, а отже – і НАТО загалом. Такий успіх збільшить регіональну роль Туреччини як балансира щодо Росії; як ворота до Заходу і транспортного коридору важливих енергоресурсів, постачання яких стало пріоритетним на світовому порядку денному у зв'язку з російською агресією проти України (In the absence..., б. д.).

Дійсно, такий нейтральній політиці Вірменії щодо розпаду НКР та зміни зовнішньо-політичного вектору Єревану передувало декілька факторів. Вірменія перебуває у складній геополітичній ситуації, адже географія країни, а саме відсутність виходу до світового океану, обмежені запаси природних ресурсів і закриття двох із чотирьох кордонів країни суттєво вплинули на формування її стратегії виживання в умовах регіональної ізоляції, тому не дивно, що Росія тривалий час відіграла роль основного покровителя та союзника Єревану. З урахуванням того, що Вірменія перебувала у стані замороженої війни з Азербайджаном через Нагірний Карабах, а з іншого боку розташований член НАТО – Туреччина, Росія змогла створити такі умови, що фактично ввели Вірменію в повну економічну залежність від Москви. Близько 40 % іноземних прямих інвестицій, приблизно 28 % вірменського експорту, близько 37 % імпорту та приблизно 41 % її грошових переказів у 2021 р. становила саме Росія (Eurasianet, 2023). Багато великих підприємств, що розміщуються на території республіки, перейшли у власність або під управління державних і приватних компаній з Росії, серед них багато об'єктів паливно-енергетичного комплексу: Севано-Разданський каскад, розподільні електромережі, Разданська ТЕС, алюмінієвий завод "Арсенал", що виробляє 7 % світового виготовлення фольги, оператор стільникового зв'язку Білайн, та, ба більше, – із 2017 р. контроль над постачанням електричного струму Вірменії належить також РФ, як і низка залізниць, на кшталт 73 станцій Південно-Кавказької залізниці, що належать Російській залізниці (The last Bastion, 2021).

Республіка Вірменія шукає шляхи виходу з блокади з подальшою інтеграцією в міжнародні транспортні коридори, що розглядається як ключове завдання. Після Оксамитової революції у Вірменії у 2018 р. демократія була зміцнена двома поспіль вільними та чесними виборами. Сприйняття себе як ізольованої країни, яке, прийшовши до влади у 2021 р., новий прем'єр-міністр

почав трансформувати задля зміни цієї політики самоідентифікації, стосується, насамперед, диверсифікації зовнішньої політики держави.

Понад двадцять років зовнішня політика Вірменії визначалася прагненням до балансування між партнерством у сфері безпеки з Росією та зацікавленістю в поглибленні зв'язків із ЄС і Заходом. Саме російська повномасштабна війна проти України, яка на певний час зайняла ключову позицію в зовнішній стратегії Москви, дала змогу Єревану почати діалог з налагодження відносин із Заходом. Цьому передувало кілька причин. По-перше, відсутність прямої військової участі в російському вторгненні забезпечує Вірменії певний рівень безпеки від запровадження санкцій. По-друге, розуміння реакції Заходу на війну в Україні та запровадження санкцій проти Росії різко контрастувало з ситуацією в Арцаху, адже ЄС і США не запроваджували каральних заходів проти Азербайджану та Вірменії. По-третє, розуміння власної безпеки та територіальної цілісності держави, адже, маючи дві російські військові бази на своїй території, чітка підтримка політики В. Путіна могла вплинути на суверенітет внутрішньої політики, що спричинило б ще глибшу інтеграцію Вірменії в сферу впливу Росії та зміцнення контролю останньої над нею, як це відбулось із Білоруссю під час правління О. Лукашенка під назвою "союзна держава".

У контексті зовнішньої політики Вірменії виникла потреба в обережнішому дипломатичному підході, так звана політика мовчання, що полягала у збереженні мінімального рівня співпраці та зобов'язань перед Росією, а також спрямована на мінімізацію висловленої позиції щодо війни в Україні. Вірменія утримується під час ключових дипломатичних голосувань в ООН та Раді Європи щодо українського питання. Попри це, питання безпеки етнічного населення держави та Нагірного Карабаху змусило Вірменію відважитись на стратегічний крок – налагодити військово-економічну співпрацю з ЄС, Індією та іншими партнерами.

У 2020 р., після поразки у другій війні, Нью-Делі продала Єревану чотири контрбатареїні радары Swathi вартістю 40 млн дол, а у 2022 р. сторони уклали угоди на загальну суму 244,7 млн дол, що передбачало поставку реактивних систем залпового вогню Pinaka та 96 гаубиць калібру 155 мм ATAGS, обіцяних Нью-Делі поставити до кінця 2024 р. (India considers sending..., б. д.).

Вірменія стала підписантом Римського статуту 3 жовтня 2023 р., який передбачає, що вона має дотримуватися рішень Міжнародного кримінального суду, включно з арештом голови РФ, якщо він з'явиться на її території. Це демонструє, що Єреван віддаляється від Кремля. Росія, яка мала бути надійним союзником Єревану, не надала вірменській стороні підтримку, тому Вірменія звертається до інших партнерів, одним із них стала Франція. Париж погодився надати Вірменії військово-обладнання для посилення її безпеки, підписавши угоду між міністерствами закордонних справ на зустрічі в Єревані 3 жовтня, у день ратифікації Римського статуту. Це показує, що Вірменія намагається вирватися з-під російського тиску (Le Monde with..., 2023).

Найсильнішим доказом віддалення вірменського напрямку від Москви є заява прем'єр-міністра Нікола Пашиняна для "The Wall Street Journal", що Вірменія не бачить сенсу в тому, щоб продовжувати розташовувати російські військові бази на своїй території після того, як Азербайджан захопив спірний регіон Нагірний Карабах (WSJ, 2023). Ще одним цікавим кроком у листопаді 2023 р. стала відсутність Пашиняна на саміті ОДКБ, який відбув-

ся відразу після його участі на третьому саміті щодо "Формули миру" України, який проходив на Мальті 29 жовтня. Хоча присутність Єревану була зумовлена більше бажанням здобути симпатії Заходу, чітко демонструючи, що Єреван не підтримує політику Росії – це призвело до напруження відносин із Кремлем. Ба більше, Вірменія повідомила про відмову в участі у засіданні Парламентської асамблеї ОДКБ 19 грудня, що фактично є другою відмовою поспіль, уперше від часу її приєднання до ОДКБ. Це свідчить про послаблення ролі російський імперських амбіцій (Armenia announces it..., б. д.).

Азербайджан є одним із найбільших світових виробників й експортерів сирової нафти із середнім рівнем видобутку 558 тис. барелів на добу, що становить близько 0,6 % світового видобутку у 2022 р., із часткою 93,9 млн барелів на день (Global oil production 2022, б. д., Azerbaijan crude oil..., б. д.).

Цікавий видобуток енергоносіїв Азербайджану тим, що відбувається як на суші, так і в Каспійському морі з найбільшим нафтовим родовищем Азери – Чираг – Гюнешлі (ACG), на яке припадає близько 75 % щоденного видобутку Азербайджану, з якого в період січень – жовтень 2023 р. було видобуто 15 млн т нафти (Gas production in..., б. д.). З родовища видобувають два сорти сирової азербайджанської нафти: Azeri Light – високоякісна і низькосірчиста нафта, яка є й основним компонентом – 80 % – суміші іншого сорту – Azeri BTC, яка також містить нафту з Казахстану, Туркменістану і Росії (Azeri light, б. д., BTC exports, б. д.). Azeri Light та Azeri BTC високо цінують на міжнародному ринку нафти через її низький уміст сірки, що полегшує і здешевлює її переробку в якісне паливо й інші нафтопродукти, та є важливим джерелом енергетичної безпеки для Європи, США і Китаю.

Однак виробництво та розведення азербайджанської нафти відбувається не лише азербайджанською державною нафтовою компанією – "SOCAR". Саме наявність потужної бази енергетичних ресурсів перетворює Азербайджан на привабливе місце для інвестицій і гео економічних інтересів держав. Варто зауважити, що весь видобуток сирової нафти контролюється Азербайджанською міжнародною операційною компанією (Azerbaijan International Operating Company, "AIOC") – консорціумом з 11 міжнародних нафтових компаній із семи країн, які розробляють найвідоміші морські родовища нафти в азербайджанській частині Каспійського моря – ACG. Членами "AIOC" є "British Petroleum Corp." (BP, Велика Британія), "Chevron" (США), "Devon Energy" (США), "Equinor" (Норвегія), "ExxonMobil" (США), "Inpex" (Японія), "Itochu" (Японія), "ONGC Videsh" (Індія), "SOCAR" (Азербайджан), "TRAO" (Туреччина) і "Total" (Франція).

Азербайджан має доволі розвинену інфраструктуру, що дає змогу експортувати нафту до різних регіонів світу через три трубопроводи. Першим й основним, через який проходить до 80 % експорту, є Баку – Тбілісі – Джейхан (BTC), що виходить до турецького середземноморського порту. Обсяг експортованої нафти на цей період досяг 21 млн т, що контролюється Трубопровідним консорціумом BTC, до якого входять усі члени "AIOC" (BTC exports..., б. д.). Ще двома важливими, однак менш завантаженими трубопроводами, через які транспортується нафта, є Баку – Сунса (Western Route Export Pipeline) до Грузії з виходом до Чорного моря і Баку – Новоросійськ, а також одним залізничним шляхом до Грузії – Баку – Батумі.

Другим за важливістю є газове родовище Шах-Деніз – найбільше родовище природного газу в Азербайджані й одне з найбільших у світі, що розташоване в південній частині Каспійського моря і містить приблизно 1 трлн кубічних метрів газу з потужність видобувати близько 10 млрд кубічних метрів газу на рік (Oil and gas, б. д.).

Як і у випадку з нафтою, видобуток газу контролюється Консорціумом Шах-Деніз, до якого входять сім міжнародних нафтових компаній із шести країн: "BP" (Велика Британія), "Equinor" (Норвегія), "Лукойл" (Росія), "NICO" (Іран), "Petronas" (Малайзія), "SOCAR" (Азербайджан) і "TRAO" (Туреччина). Варто зазначити про важливість розподілу частки видобування, де переважна частка належить саме "BP" – 29,99 % (South Caucasus pipeline, б. д.). Насправді "BP" має контрольну частку у видобутку й нафти, компанія є основним іноземним нафтовим інвестором в Азербайджані, тож фактично керує двома найбільшими проєктами з видобутку нафти і газу в азербайджанському секторі Каспійського моря, та, до того ж, управляє Сангачальським терміналом й основними експортними трубопроводами Азербайджану через Грузію, такими як Баку – Тбілісі – Джейхан, Баку – Сунса та Південно-Кавказькі трубопроводи, що пояснює не лише британську економічну, а й геополітичну зацікавленість в Азербайджані – як виробнику та транспортеру нафти й газу, що став одним із ключових акторів, який здатен замінити російські енергоносії на європейському ринку.

Варто пояснити також гео економічну важливість Сангачальського терміналу, який приймає, переробляє, зберігає та експортує сиру нафту та газ, видобути з усіх активів "BP", що нині експлуатуються в Каспійському басейні, і має можливості для розширення. До складу терміналу входять потужності з перероблення нафти та газу, перша насосна станція для нафтопроводу BTC, компресорна Південно-Кавказького газопроводу, утворюючи центральний пункт для збирання, оброблення й експорту всього газу, що видобувається на родовищі Шах-Деніз і нафти на родовищі ACG (Shah Denis, б. д.).

У цьому контексті варто згадати й проєкт під керівництвом "BP" – Південно-Кавказький трубопровід для експорту газу Шах-Деніз з Азербайджану до Грузії та Туреччини, що починається від терміналу Сангачал поблизу Баку, проходить маршрутом нафтопроводу BTC через Азербайджан і Грузію до Туреччини, де він пов'язаний із турецькою газорозподільною системою, із сукупною довжиною 691 км. Протягом першого півріччя 2023 р. середньодобова експортна пропускна здатність SCP становила 60,7 млн кубометрів газу на добу (BTC exports, б. д.).

Шах-Деніз є ключовим джерелом постачання газу для Південного газового коридору, проєкту, що спрямований на доставку додаткових й альтернативних обсягів природного газу до країн – членів ЄС. Проєкт передбачає розширення Південно-Кавказького трубопроводу через Азербайджан і Грузію, будівництво Трансанатолійського трубопроводу (TANAP) через Туреччину та будівництво Трансадриатичного трубопроводу (TAP) через Грецію, Албанію та Італію в межах проєкту "Шах-Деніз 2", до якого долучився навіть Азійський банк розвитку з інвестицією в сумі 1 млрд дол, наголошуючи на стратегічності розширення газового родовища Шах-Деніз для створення альтернативи російському газу для поставок у Європу з Каспійського регіону (ADB Supports \$1 Billion Financing, б. д.).

Звичайно, що основні акціонери – не єдині сторони, хто зацікавлений в азербайджанській нафті. Російська

агресія стала стимулом для розбалансування налагоджених роками маршрутів для поставок газу та нафти, які були особливо критичними саме для Європи. Країни ЄС є основними покупцями нафти й газу з Азербайджану: на Італію припадає близько 45 % загального експорту нафти Азербайджану, на інші країни ЄС – ще 25 %; Італія також є найбільшим покупцем газу, на яку припадає приблизно 50 % загального експорту Азербайджану (Gas production in..., б. д.). Турбулентність енергетичного питання, насправді, розпочалась ще у 2021 р., коли Росія вирішила відкрити так звані газові війни, перекривши шляхи надходження енергетичного палива. Дійсно, частка російської нафти та газу, що надходила до Європи вагома – у 2021 р. ЄС імпортував із Росії 123,7 млрд кубометрів природного газу та 116,6 млн т нафти, що становило 36 % та 25 % від загального імпорту цих енергоносіїв у ЄС відповідно, що свідчить про екзистенційну важливість нафтопроводів "Дружба", "Балтійський нафтопровід" і газопроводів "Північний потік", "Ямал – Європа", "Південний потік" і "Турецький потік".

Однак російський енергетичний вплив знизився, адже Європа зникає до переформатування своїх шляхів імпорту та до існування без "Газпрому", знайшовши нові альтернативи, і з кожним контрактом на постачання скрапленого газу з Катару чи США має менше приводів для занепокоєння. Європейський ринок усе ще продовжує бути критично важливим для Москви, та єдиним реальним заміном Європи може стати Китай. Проте будівництво нового газопроводу "Сила Сибіру 2" вже не один рік перебуває на етапі розроблення, і нині Китай переглядає свою енергетичну політику щодо Росії, по-перше, відмовляючись надалі інвестувати в "Силу Сибіру 2", та, по-друге, вимагаючи нових знижок на газ. Наступного року знижка для Китаю зросте до 46 %, газ із "Сили Сибіру" коштуватиме 271,6 дол за тисячу кубометрів (China refused to..., б. д.).

Унаслідок західних санкцій проти Росії Азербайджан зміг розгалужити логістичні шляхи поставок енергоносіїв, здійснюючи одну із зовнішньо-політичних стратегій – диверсифікація зовнішніх партнерів і тим самим зменшення впливу Росії на офіційний Баку. Логістичний транзит між Грецією та Болгарією до країн Центральної та Західної Європи дав змогу Азербайджану підписати нову угоду про співпрацю між ЄС та Азербайджаном, що передбачає майже подвоєння поставок до країн ЄС – із 12 млрд кубометрів у 2022 р. до 20 млрд кубометрів у 2027 р. (Azerbaijan's growing role..., б. д.).

Ураховуючи важливість Болгарії для ринку Центральної Європи, наприкінці квітня 2023 р. SOCAR відкрила свою штаб-квартиру в Софії. Елементом збільшення поставок природного газу до Центральної Європи через Болгарію є ініціатива газового коридору "Кільце солідарності" (STRING). Наприкінці квітня 2023 р. було підписано меморандум про співпрацю між енергетичними компаніями Азербайджану ("SOCAR"), Болгарії ("Bulgartransgaz"), Румунії ("Transgaz"), Угорщини ("FGSZ") та Словаччини ("Eustream") щодо будівництва цього коридору (Azerbaijan's growing role..., б. д.).

Забезпечення поставок природного газу з Азербайджану також набуває дедалі більшого значення для Угорщини та Сербії. Обидві країни продовжують імпортувати природний газ з РФ, проте розглядають можливість диверсифікації джерел і напрямків поставок природного газу. У цьому контексті тривають переговори між Угорщиною й Азербайджаном щодо постачання цього товару (100 млн кубометрів) та можливості його зберігання (50 млн кубометрів) до кінця 2023 р. Сербія

також веде діалог щодо закупівлі природного газу (300–400 млн кубометрів) з Азербайджану. Поставки здійснюватимуться через інтерконектор Сербія – Болгарія (Ніш – Димитровград) потужністю 1,8 млрд кубометрів на рік (Azerbaijan's growing role, б. д.).

З огляду на все це Азербайджан з його потужними запасами чорного золота та природного газу стає все більш привабливим не лише для Європи, а й для Китаю та країн Центральної Азії. Однією з таких країн є Казахстан. Бувши економічним партнером РФ та маючи на території численну діаспору росіян, що становить близько 15 % населення держави, Казахстан, зважаючи на нові геополітичні реалії, які створила російська війна проти України, намагається знизити рівень взаємодії й уникати тісних зв'язків з РФ (Kazakhstan, Azerbaijan's growing role..., б. д.). Мета такої переорієнтації – не опинитись під санкціями й не втратити налагоджені відносини з країнами Заходу, особливо їхню економічну складову, про що свідчить візит Е. Макрона до Астани в листопаді 2023 р., під час якого Президент Казахстану назвав Францію "ключовим і надійним партнером" у ЄС. У межах візиту сторони підписали багато угод, зокрема одна з них передбачає побудову першої в Казахстані АЕС французьким енергетичним гігантом EDF. Франція є п'ятим за величиною іноземним інвестором у Казахстані і давні відносини охоплюють масштабний морський нафтопромисловий проект у Кашагані, який співпрацює з французьким енергетичним гігантом "Total Energies", а також уранову шахту, якою керує французька компанія Orano (Al Jazeera, 2023a).

Із цього можемо зробити висновок, що два ключові партнери Росії, особливо в економічному й енергетичному секторах з початку збройної агресії намагаються дистанціюватись від колишнього васала та диференціювати свої партнерські відносини, дедалі більше переорієнтовуючись на ЄС, Китай і Туреччину.

Важливо зауважити, що події в Україні стали стимулом для стратегічної співпраці Азербайджану й із Центральною Азією, де Казахстан має свої геополітичні й гео економічні інтереси. Для Казахстану, який у 2022 р. експортував 64,3 млн т нафти, проблеми із функціонуванням Новоросійського терміналу ставлять під загрозу значну частину цього експорту, тому нові, позаросійські, перспективи транспортування енергоносіїв є критично важливими для обох держав. Із 2020 р. сторони налагодили широку співпрацю в межах різних трансрегіональних проєктів. Один із таких, приведених у дію в березні 2023 р., стосується транспортування казахської нафти з найбільшого родовища в Каспійському регіоні – Кашаган, через трубопровід BTC, з об'ємом до 1,125 млн т до кінця 2023 р., що дасть змогу Азербайджану використовувати спроможність трубопроводу в повному його об'ємі – 1,2 млн барелів на день (Kazakhstan, Azerbaijan talk..., б. д.). Іншим проєктом є експлуатація трубопроводу Баку – Супса з виходом до Чорного моря. Обидва проєкти є стратегічними для країн не лише з погляду економіки, а й геополітики, адже дають змогу їм оминати територію Росії, побоюючись як західних санкцій, так і зменшення інвестицій європейських країн у ключові сектори економіки. Варто згадати й ідею створення альтернативного азербайджансько-казахського логістичного шляху, запропонованого Казахстанською національною нафтогазовою компанією "КазМунайГаз", що передбачає будівництво нового трубопроводу Баку – Батумі разом із запропонованими Транскаспійським з'єднанням і з'єднанням Батумі – Констанша, що забезпечить нафтопереробні заводи

"КазМунайГаз" у Румунії (Rompetrol) і Батумі (Vision of Azerbaijan..., б. д.).

Важливо зауважити, що неймовірний успіх Азербайджану із завоюванням Нагірного Карабаху вплинув і на внутрішньо- та зовнішньополітичні реалії для Баку. Незмінний президент Азербайджану Ільхам Алієв із 2003 р. вирішив скористатись нагодою, оголосивши про проведення позачергових президентських виборів у країні, датованих на 7 лютого 2024 р. Він зможе брати в них участь, оскільки Конституція республіки дозволяє одній людині обіймати посаду глави держави необмежену кількість термінів, що й спостерігали на останніх виборах у 2018 р., де Алієв набрав понад 86 % голосів (Holding early presidential..., б. д.).

Перемога азербайджано-турецького блоку в регіоні також посприяла налагодженню діалогу та відносин між двома членами НАТО – Туреччиною та Грецією, що мали давні територіальні суперечки щодо поділу Кіпру, а також розподілу впливу в регіоні Середземномор'я, де Туреччина раніше оголосила про створення власної Виключної економічної зони – двосторонньої угоди, підписаної між Лівією та Туреччиною. Угода відрізає проекти з будівництва підводного трубопроводу в обхід Туреччини із шельфових нафтогазових родовищ Східного Середземномор'я в Європу, на кшталт підтриманого ЄС проекту "EastMe". Тож налагодження відносин між Афінами й Анкарою дає можливість Баку також розширити зону потенційних партнерів й імпортерів його енергоресурсів, що стало особливо актуальним на тлі енергетичної кризи, зумовленої російською агресією проти України.

У контексті присутності Туреччини в регіоні варто розглянути додаткові геоекономічні мотиви цієї країни. Окрім контрактів на постачання безпілотників, Стамбул готовий отримати вигоду від відбудови звільнених територій Азербайджану, запропонувавши нові контракти з турецьким будівельними компаніями, що створить додаткові робочі місця та ще більше інтегрує дві тюркомовні країни, чого побоюється Росія. Ба більше, очікується реалізація ще одного проекту у сфері енергетики, куди Туреччина, згідно з Річною інвестиційною програмою на 2023 рік, планує інвестувати понад 20 млн дол протягом 2020–2024 рр. (Igdır – Nakhichevan..., б. д.). Відповідно до меморандума, підписаного 2020 р., проект передбачає будівництво 85-кілометрового трубопроводу до Нахічіваню, що з'єднуватиме два міста – Ігдир і Нахічіван, та стане третім успіхом співпраці між сторонами у сфері газопостачання (2023 Investment program, б. д.).

Щодо третьої країни регіону, то російська війна в Україні, реалізація якої відбулась за гаслами фактичного сценарію російсько-грузинських війн, може стати причиною погіршення ситуації в сепаратистських регіонах Абхазії та Південної Осетії, а також спроб Росії продемонструвати владу через цей конфлікт. Російська пропаганда також може посилитися у Грузії, підриваючи хитку внутрішню стабільність в країні. Грузія з моменту здобуття незалежності була охоплена не одним, а трьома етнічними конфліктами на своїй території серед акарської, осетинської та абхазької меншин країни, що проживають уздовж кордону з Росією. Критичним у цьому аспекті стало рішення уряду Саакашвілі на початку 2000-х рр. рухатися до членства в НАТО, що ще більше роздратувало Росію. Зрештою, коротка війна між Росією та Грузією в серпні 2008 р. призвела до фактичного проголошення незалежності Абхазією та Південною Осетією, яких не визнають більшість міжнародного співтовариства (Changing Geopolitics..., б. д.).

Відтоді, попри розірвання дипломатичних відносин, Грузія займала політику "стратегічного мовчання", щоб не дратувати північного сусіда, розраховуючи на те, що співпраця з Росією дасть кращі результати, ніж конкуренція з нею. Щодо Нагірного Карабаху – Грузія завжди займала двояку позицію, адже відкрите військове протистояння між її сусідами кардинально вплине на економіку країни, що є важливим транспортним коридором для енергоносіїв до Чорного моря. З огляду на це Грузія намагається вести так звану човникову дипломатію між Єреваном і Баку, зважаючи на важливість повноцінного функціонування нафто- та газопроводів через її територію, й історичну близькість до Вірменії. Ба більше, офіційний Тбілісі завжди побоювався всеосяжного московського оточення, якби РФ мала намір перетворити Вірменію на свою васальну державу, за прототипом "союзної держави".

У цьому контексті варто згадати нещодавні події, коли Грузія подала заявку на членство в ЄС у березні 2022 р. разом із Молдовою та Україною. Хоча Грузія досі переважно утримувалася від відкритої критики Росії, до Києва надходять стабільні гуманітарні вантажі, на початку 2022 р. Грузія була одним із провідних постачальників гуманітарної допомоги в Україні. З огляду на невизначеність, пов'язану з результатом війни, Тбілісі, схоже, намагається знайти баланс між двома сторонами. Перемога Росії, безсумнівно, створить додаткові складнощі для Грузії, оскільки дасть Москві сильнішу позицію, з якої можна буде змусити Тбілісі відмовитися від своєї прозахідної позиції та давніх амбіцій НАТО (South Caucasus countries..., б. д.). З нинішньою проросійською політикою уряду Грузії важко прогнозувати, як розвиватиметься ситуація з грузинським членством, однак саме проєвропейська політика Президента Грузії – Саломе Зурабішвілі посприяла перегляду Єврокомісією свого попереднього рішення про відмову в членстві. Згідно з новим рішенням Єврокомісії 8 листопада 2023 р. Грузія була рекомендована для надання їй статусу "кандидата в ЄС" (Candidate status..., б. д.). У ситуації, коли російський вплив намагається стати домінуючим у Чорноморському регіоні, Грузію не можна заганяти в ізоляцію, адже антигрузинська політика ЄС може вплинути на внутрішню стабільність як Грузії, так і в регіоні Чорного моря.

Дійсно, з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну геополітична ситуація на Півдньому Кавказі створила своєрідний прецедент консолідації між країнами регіону, що допомогло завершити або ж на певний час поставити крапку в питанні приналежності Нагірного Карабаху. Спостерігається значне поліпшення відносин між Азербайджаном і Вірменією, про що свідчить двосторонній домовленості щодо обміну військовополоненими – Баку звільнить 32 вірменських військовополонених, а Єреван – двох азербайджанських військовослужбовців (Al Jazeera, 2023b). Ба більше, 7 січня 2023 р. Вірменія відкликала свою кандидатуру на проведення 29-ої сесії Конференції сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (COP-29) на підтримку кандидатури Азербайджанської Республіки, про що йдеться у спільній заяві Адміністрації Президента Азербайджанської Республіки й Офісу Прем'єр-міністра Республіки Вірменія. У відповідь Азербайджан підтримав кандидатуру Вірменії на членство в Бюро COP Східноєвропейської групи (Armenia withdraw its..., б. д.).

Дискусія і висновки

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України змінила геополітичні реалії в усьому світі, не винятком став і Південний Кавказ, адже девіантна поведінка Росії сприяла налагодженню регіональної стабільності, а також змінила сприйняття країн – експортерів енергоносіїв. У минулому Росія відігравала ключову роль у забезпеченні поставок сирової нафти та природного газу до країн Центральної Європи, проте війна змусила країни регіону шукати альтернативних постачальників, одним з яких став Азербайджан. У цих умовах значення Азербайджану зростає, а державна компанія SOCAR експортує дедалі більшу кількість як сирової нафти, рідкого палива, так і природного газу на ринки країн Центральної Європи.

У зв'язку з російською агресією проти України Туреччина збільшує свою регіональну роль як балансира щодо Росії та як воріт до Заходу і транспортного коридору важливих енергоресурсів. Водночас Росія дедалі більше втрачає колишній імперський вплив на держави регіону в політичному аспекті. Вірменія також залишається залежною від Росії, коли йдеться про такі питання, як енергетика й економіка. Наразі Захід не зможе повністю замінити Росію у всіх цих сферах, особливо в той час, коли в Україні та на Близькому Сході вирують війни, однак можлива співпраця з іншими країнами. Перед Азербайджаном стоять завдання зберегти хиткий баланс між Туреччиною та Росією. Проте внутрішнє суперництво між Анкарою і Москвою може тільки відновитися, а Південний Кавказ ризикує стати ареною для нової конкуренції між регіональними державами, що може спровокувати реакцію з боку Ірану.

Каспійський регіон став критичнішим щодо постачання енергоносіїв та транспортного коридору для ЄС. Це посилює його геостратегічну та гео економічну ролі на коридорі Схід – Захід, від Каспійського моря до Чорного моря та Середземного, у критичний момент, коли держави намагаються скоротити поставки нафти та газу з Росії.

Загалом та політика, яку Росія реалізує щодо України, уже змінила історичну модель поведінки держав регіону. Усім трьом державам доведеться зменшити наслідки російського тиску та захистити національний суверенітет, територіальну цілісність і незалежність, диверсифікуючи вектори своєї зовнішньої політики.

Внесок авторів: Микола Дорошко – методологія, написання (перегляд і редагування); Анна Пліс – формальний аналіз, написання (оригінальна чернетка).

Список використаних джерел

- ADB Supports \$1 Billion Financing to Expand Azerbaijan Gas Field.* (б. д.). Asian Development Bank. <https://www.adb.org/news/adb-supports-1-billion-financing-expand-azerbaijan-gas-field>
- Al Jazeera. (2023a, 1 листопада). *Macron visits Kazakhstan on strategic tour of Central Asia.* <https://www.aljazeera.com/news/2023/11/1/macron-in-kazakhstan>
- Al Jazeera. (2023b, 8 грудня). *Armenia, Azerbaijan agree to take steps towards normalisation.* <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/8/armenia-azerbaijan-agree-to-take-steps-towards-normalisation>
- Armenia announces it will not participate in CSTO's parliamentary assembly meeting.* (б. д.). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/europe/armenia-announces-it-will-not-participate-in-csto-s-parliamentary-assembly-meeting/3073899#:~:text=Armenia%20announced%20Tuesday%20it%20will,the%20CSTO%20meeting%20in%20Moscow>
- Armenia withdraws its candidacy to host COP29 in support for Azerbaijan's bid.* (б. д.). Apa.az. <https://en.apa.az/foreign-policy/armenia-withdraws-its-candidacy-to-host-cop29-in-support-for-azerbaijans-bid-418529>
- Azerbaijan Crude Oil: Production, 1960 – 2023 | CEIC Data.* (б. д.). Global Economic Data, Indicators, Charts & Forecasts | CEIC. <https://www.ceicdata.com/en/indicator/azerbaijan/crude-oil-production>

Azerbaijan's growing role in ensuring the energy security of Central European countries | Institute of Central Europe. (б. д.). Institute of Central Europe. <https://ies.lublin.pl/en/comments/azerbaijans-growing-role-in-ensuring-the-energy-security-of-central-european-countries/>

BTC exports 26.4 m tons of crude oil. (б. д.). Azemews.Az. https://www.azernews.az/oil_and_gas/189036.html

Candidate status to Georgia – 2023 Enlargement package – 08/11/2023. (б. д.). EEAS. https://www.eeas.europa.eu/eeas/candidate-status-georgia-2023-enlargement-package-08112023_en

Changing Geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War. Prospect for Regional Cooperation and/or Rivalry. (б. д.). CMI – Chr. Michelsen Institute. <https://www.cmi.no/publications/8911-changing-geopolitics-of-the-south-caucasus-after-the-second-karabakh-war>

China refused to invest in the Russian gas project "Power of Siberia 2" and demands a discount on gas – Yu News. (б. д.). Новини Ю. <https://newsyou.info/en/2023/11/kitaj-vidmovivysya-investuvati-v-rosijskij-gazovij-proekt-sila-sibiru-2-i-vimagaye-znizhki-na-gaz>

Eurasianet. (2023, 1 листопада). *Armenia Faces Russia's Economic Might As Tensions Rise | OilPrice.com.* <https://oilprice.com/Geopolitics/International/Armenia-Faces-Russias-Economic-Might-As-Tensions-Rise.html>

Igdir – Nakhchivan gas pipeline holds great significance for Türkiye's current energy profile: Expert. (б. д.). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/turkiye/igdir-nakhchivan-gas-pipeline-holds-great-significance-for-turkiyes-current-energy-profile-expert/3033260>

In the absence of Georgia, the 3 + 3 meeting in Tehran was again incomplete. (б. д.). <https://www.commonspace.eu/news/absence-georgia-3-3-meeting-tehran-was-again-incomplete>

India considers sending Armenia more weapons. (б. д.). The Economic Times. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-considers-sending-armenia-more-weapons/articleshow/104707633.cms>

Holding early presidential election vividly reflects supreme political wisdom. (б. д.). Azemews.Az. <https://www.azernews.az/analysis/218588.html>

Gas Production in Azerbaijan to Increase by 7 % in 2023 – 2026. (б. д.). ROGTEC. <https://www.rogtecmagazine.com/gas-production-in-azerbaijan-to-increase-by-7-in-2023-2026>

Global oil production 2022 | Statista. (б. д.). Statista. https://www.statista.com/statistics/265203/global-oil-production-in-barrels-per-day/?gclid=CjwKCAiAjrArBhAWEiW2qWdCGWawrP5oKoNak39QyMm2T_PulvpURRnaBbskCIACM0pl7ywwblGhoCqXcQAvD_BwE

Kazakhstan, Azerbaijan talk prospects for oil supply via Baku-Supsa pipeline. (б. д.). Trend.Az. <https://en.trend.az/azerbaijan/business/3781898.html>

Le Monde with AFP. (2023, 3 жовтня). *France agrees to deliver military equipment to Armenia.* Le Monde.fr. https://www.lemonde.fr/international/article/2023/10/03/france-agrees-to-deliver-military-equipment-to-armenia_6145986_4.html

Oil and gas figures for 10 months of this year were announced | Ministry of Energy of Azerbaijan. (б. д.). Ministry of Energy of Azerbaijan. <https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxiv/00098>

The last Bastion. (2021, 17 вересня). *Невтішна доля Вірменської залізниці: де Росія – там руїна.* Новини Полтави, Полтавщини та України – Останній Бастіон. https://bastion.tv/nevtishna-dolya-vmenskoyi-zaliznici-de-rosiya-tam-ruyna_n42625

South Caucasus countries and the impact of Russian aggression on Ukraine. (б. д.). cir-ps.com. <https://www.cir-ps.com/en/post/south-caucasus-countries-and-the-impact-of-russian-aggression-on-ukraine>

South Caucasus pipeline. (б. д.). BP. https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operations/projects/pipelines/scp.html

Visions of Azerbaijan Magazine: Baku – Batumi – the World's Longest Pipeline. (б. д.). Visions of Azerbaijan Magazine. <http://www.visions.az/en/news/618/3b2f9122>

WSJ. (2023, 5 жовтня). *Armenia Seeks Western Support as Relations With Russia Deteriorate. The Wall Street Journal.* <https://www.wsj.com/world/europe/armenia-seeks-western-support-as-relations-with-russia-deteriorate-cadce421>

2023 Investment Program. (б. д.). *Presidency of the Republic of Türkiye.* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/01/2023_Yili_Yatirim_Programi-19012023.pdf

References

- ADB Supports \$1 Billion Financing to Expand Azerbaijan Gas Field.* (n. d.). Asian Development Bank. <https://www.adb.org/news/adb-supports-1-billion-financing-expand-azerbaijan-gas-field>
- Al Jazeera. (2023a, November 1). *Macron visits Kazakhstan on strategic tour of Central Asia.* <https://www.aljazeera.com/news/2023/11/1/macron-in-kazakhstan>
- Al Jazeera. (2023b, December 8). *Armenia, Azerbaijan agree to take steps towards normalisation.* <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/8/armenia-azerbaijan-agree-to-take-steps-towards-normalisation>
- Armenia announces it will not participate in CSTO's parliamentary assembly meeting.* (n. d.). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/en/europe/armenia-announces-it-will-not-participate-in-csto-s-parliamentary-assembly-meeting/3073899#:~:text=Armenia%20announced%20Tuesday%20it%20will,the%20CSTO%20meeting%20in%20Moscow>
- Armenia Faces Russia's Economic Might As Tensions Rise.* (2023, November 1). Eurasianet. <https://oilprice.com/Geopolitics/International/Armenia-Faces-Russias-Economic-Might-As-Tensions-Rise.html>

Armenia Seeks Western Support as Relations With Russia Deteriorate. (2023, October 5). *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/world/europe/armenia-seeks-western-support-as-relations-with-russia-deteriorate-cadce421>

Armenia withdraws its candidacy to host COP29 in support for Azerbaijan's bid. (n. d.). *Apa.az*. <https://en.apa.az/foreign-policy/armenia-withdraws-its-candidacy-to-host-cop29-in-support-for-azerbajians-bid-418529>

Azerbaijan Crude Oil: Production, 1960 – 2023 | CEIC Data. (n. d.). Global Economic Data, Indicators, Charts & Forecasts | CEIC. <https://www.ceicdata.com/en/indicator/azerbaijan/crude-oil-production>

Azerbaijan's growing role in ensuring the energy security of Central European countries | Institute of Central Europe. (n. d.). Institute of Central Europe. <https://ies.lublin.pl/en/comments/azerbajians-growing-role-in-ensuring-the-energy-security-of-central-european-countries>

BTC exports 26.4m tons of crude oil. (n. d.). *Azernews.Az*. https://www.azernews.az/oil_and_gas/189036.html

Candidate status to Georgia – 2023 Enlargement package – 08/11/2023. (n. d.). *EEAS*. https://www.eeas.europa.eu/eeas/candidate-status-georgia—2023-enlargement-package—08112023_en

Changing Geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War. Prospect for Regional Cooperation and/or Rivalry. (n. d.). CMI – Chr. Michelsen Institute. <https://www.cmi.no/publications/8911-changing-geopolitics-of-the-south-caucasus-after-the-second-karabakh-war/>
China refused to invest in the Russian gas project "Power of Siberia 2" and demands a discount on gas. (n. d.). *Yu News* <https://newsyou.info/en/2023/11/kitaj-vidmovivsyia-investuvati-v-rosijskij-gazovij-proekt-sila-sibiru-2-i-vimagaie-znizhki-na-gaz>

Gas Production in Azerbaijan to Increase by 7% in 2023-2026. (n. d.). *ROGTEC*. <https://www.rogtecmagazine.com/gas-production-in-azerbaijan-to-increase-by-7-in-2023-2026>

Global oil production 2022 (n. d.). *Statista*. https://www.statista.com/statistics/265203/global-oil-production-in-barrels-per-day/?gclid=CjwKCAiAjrarBhAWEiWA2qVdCGWawrP5oKoNak39QyMm2T_PulpvURRnaBbskkCIACM0pl7yubwblGhoCqXcQAvD_BwE

Holding early presidential election vividly reflects supreme political wisdom. (n. d.). *Azernews.Az*. <https://www.azernews.az/analysis/218588.html>

Igdir-Nakhchivan gas pipeline holds great significance for Türkiye's current energy profile: Expert. (n. d.). *Ajansi*. <https://www.aa.com.tr/en/turkiye/igdir-nakhchivan-gas-pipeline-holds-great-significance-for-turkiyes-current-energy-profile-expert/3033260>

In the absence of Georgia, the 3 + 3 meeting in Tehran was again incomplete. (n. d.). *commonsense.eu*. <https://www.commonspace.eu/news/absence-georgia-3-3-meeting-tehran-was-again-incomplete>

India considers sending Armenia more weapons. (n. d.). *The Economic Times*. <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-considers-sending-armenia-more-weapons/articleshow/104707633.cms>

Kazakhstan, Azerbaijan talk prospects for oil supply via Baku-Supsa pipeline. (n. d.). *Trend.Az*. <https://en.trend.az/azerbaijan/business/3781898.html>

Le Monde with AFP. (2023, October 3). *France agrees to deliver military equipment to Armenia*. *Le Monde.fr*. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/10/03/france-agrees-to-deliver-military-equipment-to-armenia_6145986_4.html

Oil and gas figures for 10 months of this year were announced. (n. d.). Ministry of Energy of Azerbaijan. <https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxiv/00098>

South Caucasus countries and the impact of Russian aggression on Ukraine. (n. d.). *cir-ps.com*. <https://www.cir-ps.com/en/post/south-caucasus-countries-and-the-impact-of-russian-aggression-on-ukraine>

South Caucasus pipeline. (n. d.). *BP*. https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operations/projects/pipelines/scp.html

The last Bastion. (2021, September 17). *The disappointing fate of the Armenian railway: where Russia is, there is a ruin* [in Ukrainian]. https://bastion.tv/nevishna-dolya-virmenskoyi-zalznicy-de-rosiya-tam-ruyina_n42625

Visions of Azerbaijan Magazine Baku-Batumi – the World's Longest Pipeline. (n. d.). *Visions of Azerbaijan Magazine*. <http://www.visions.az/en/news/618/3b2f9122>

2023 Investment Program. (n. d.). Presidency of the Republic of Türkiye. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/01/2023_Yili_Yatirim_Programi-19012023.pdf

Отримано редакцією журналу / Received: 12.11.23

Прорецензовано / Revised: 21.12.23

Схвалено до друку / Accepted: 23.01.24

Mykola DOROSHKO, DSc (Histor.), Prof.

ORCHID ID: 0000-0003-0173-9416

e-mail: doroshko7@ukr.net

Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

Anna PLIS, Master of Arts

e-mail: annaplis3@gmail.com

Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

TRANSFORMATIONS OF THE GEOPOLITICAL AND GEOECONOMIC ENVIRONMENT IN THE SOUTH CAUCASUS DURING THE PERIOD OF FULL-SCALE WAR IN UKRAINE

B a c k g r o u n d. Russia's full-scale aggression against Ukraine has changed geopolitical realities around the world, including the South Caucasus. Regional stability has been challenged and countries around the world are looking for alternatives to energy suppliers such as Azerbaijan. Turkey is increasing its regional role as a balancer to Russia. Russia is losing its former influence on the states of the region, which opens up opportunities for the countries of the South Caucasus to seek new partners.

M e t h o d s. Various research methods were used in the study, including analytical, historical, statistical and generalizing. The author also took into account the principle of objectivity, which he used as a basis for the analysis.

R e s u l t s. Russia's aggressive policy has led to significant changes in both the system of international relations and the system of regional stability in Europe and Asia, and has also caused fundamental changes in internal processes in the countries of the South Caucasus. Armenia has taken a proactive course to fundamentally transform its foreign policy priorities, reducing its historical, economic, military and technical dependence on Russia. Azerbaijan began to be viewed as an analog of the Russian energy sector, and received favorable conditions to increase its GDP to a historical maximum. Georgia, in contrast to the activities of a strong pro-Russian elite, received the status of a candidate for EU membership, which, as a result, could radically change the previous geopolitical landscape in the historical territories of the post-Soviet space.

C o n c l u s i o n s. Russia's aggression against Ukraine has affected geopolitical realities. Russia, which used to be a key energy supplier for Central Europe, has lost its former influence, which is gradually being taken over by Azerbaijan. The Caspian region is becoming strategic for the EU. As a result of Russia's aggression, Turkey is strengthening its role as a balancer and transportation corridor for energy resources. The geopolitical landscape in the South Caucasus has changed, giving impetus to the resolution of the frozen Nagorno-Karabakh conflict. EU member states are actively supporting Armenia's new pro-Western policy, which indicates the destruction of historical order in the post-Soviet space.

Keywords: South Caucasus, Armenia, Azerbaijan, Nagorno-Karabakh, Russian Federation, Republic of Turkey, European Union, geopolitics, energy, infrastructure, competition.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.